

том цілі (наприклад, для отримання прибутку, інвестування тощо) недопустиме. Це обґрунтовується тим, що використання політичними партіями майна на інші цілі в кінцевому результаті призведе до того, що основні завдання, з приводу яких вона створюється і діє, знівельються, а політична партія втратить первинну сутність діяльності. Це невідворотно призведе до порушення прав її членів та учасників.

Порівняно з правом власності об'єднань громадян власність політичних партій відповідно до вищеприписаної ознаки має обмежувальний характер, що через роль та значущість партій у політичному житті суспільства і держави повинно слугувати додатковою гарантією їх законної діяльності.

У зв'язку з цим можна сказати, що політичні партії як суб'єкти права власності об'єднань громадян володіють приналежним їм майном на імперативно визначених умовах, які чітко окреслюють підстави набуття права власності, звужують можливості зайняття підприємницькою та господарською діяльністю як одного із засобів досягнення статутних цілей і завдань до конкретних видів і випадків та зводять володіння, користування і розпоряджання приналежним їм майном до необхідності його використання виключно для сприяння формуванню й вираженню політичної волі громадян та участі політичної партії в виборах й інших політичних заходах.

Список літератури: 1. Про об'єднання громадян : закон України від 16 черв. 1992 р. № 2460-ХІІ (зі змінами) // Відомості Верховної Ради України. – 1992. – № 34. – Ст. 504. 2. Суханов Е. А. Лекции о праве собственности / Е. А. Суханов. – М. : Юрид. лит., 1991. – 240 с. 3. Право власності в Україні : навч. посіб. / О. В. Дзера, Н. С. Кузнецова, О. А. Підпригора та ін. ; за заг. ред. О. В. Дзери, Н. С. Кузнецової. – К. : Юрінком Інтер, 2000. – 816 с.

Надійшла до редколегії 22.06.2009

УДК 347.66

М. Ф. Солонько

Відмова від прийняття спадщини

Проаналізовано деякі недоліки правового режиму процедури відмови від прийняття спадщини, що передбачена цивільним законодавством України. На прикладі конкретних справ із судової практики означено деякі практичні проблеми реалізації права на часткову відмову від прийняття спадщини.

Проанализированы некоторые недостатки правового режима процедуры отказа от принятия наследства, которая предусмотрена гражданским законодательством Украины. На примере конкретных дел с судебной практики обозначены некоторые практические проблемы реализации права на частичный отказ от принятия наследства.

Some shortcomings of legal regime related to the procedure of refusal from the acceptance of inheritance, which is stipulated by the civil legislation of Ukraine, are analyzed. Taking into consideration the example of particular cases from court practice, some practical problems concerning the enforcement of the right on partial refusal from the acceptance of inheritance are stated.

Статтею 1273 Цивільного кодексу (далі – ЦК) України [1] передбачена відмова спадкоємця від прийняття спадщини. Сама суть відмови від прийняття спадщини – це юридична одностороння дія, направлена на відмову від певних прав, обов'язків, юридичних дій або бездіяльності, які повинен буде виконати спадкоємець, незалежно від того, чи він є спадкоємцем за законом або спадкоємцем за заповітом. Відмова від прийняття спадщини може виражатися у відмові від тієї частини спадщини, яка припадає на долю спадкоємця відповідно до складеного спадкодавцем при житті та посвідченого відповідно до вимог чинного законодавства заповіту (остання воля померлого), або від тієї частки у спадковому майні, яка припадає на долю кожного спадкоємця відповідно до певної черговості спадкування та відповідно до кількості спадкоємців у цій черзі.

За діючим законодавством відмова від прийняття спадщини можлива лише на користь тих осіб, які є спадкоємцями або можуть ними бути незалежно від їх черговості. Неможлива відмова від прийняття спадщини на користь особи, яка з певних підстав позбавлена права спадкування.

Розглянемо докладніше перший варіант відмови від прийняття спадщини, а саме – відмову від прийняття спадщини за заповітом. Фактично це відмова від виконання волі (розпорядження) покійного, яка була зафіксована в заповіті при житті спадкодавця і яка виражала його бажання стосовно його спадкового майна, прав, обов'язків та юридичних дій спадкоємця (чи спадкоємців) відповідно до тексту заповіту. Ця воля покійного була викладена саме в заповіті, який було складено та підписано особисто померлим при житті, та посвідчено відповідно до вимог чинного законодавства тієї держави, де він посвідчується. У зв'язку з цим у заповіді спадкодавець має право вказати не тільки майбутні права певного кола осіб – спадкоємців щодо спадкового майна, а й майбутні обов'язки цих спадкоємців. За заповітом спадкодавець може зобов'язувати спадкоємців до певних дій, які не суперечать чинному законодавству. У свою чергу, спадкоємці повинні уважно дослідити та вивчити цей заповіт, а саме з'ясувати, наскільки прийнятний цей заповіт саме для них, наскільки майбутні майнові права пропорційні обов'язкам, які викладені в заповіді, якщо такі є, та як вони збігаються з їх поглядами, бажаннями. Відповідно до норм чинного законодавства України сам заповіт не є обов'язковим до виконання. Тобто спадкоємець за заповітом

може відмовитися від прийняття спадщини за заповітом у разі виявлення для себе негативних, на його думку, наслідків, що можуть настати після прийняття спадщини. Якщо в заповіті вказано кілька осіб, то відмовитися від прийняття спадщини за заповітом може як кожна із указаних в заповіті осіб одноособово, так і всі разом залежно від обставин справи, подій, необхідності та бажань кожної з осіб, або просто через відсутність потреби для нього у спадковому майні, яке зазначене в заповіті, як такого.

Під час відмови від прийняття спадщини за заповітом особа, яка відмовляється від прийняття спадщини, чи певне коло осіб, які вказані в заповіті, звертаються до органів нотаріату за місцем відкриття спадщини з письмовою заявою в строки, які передбачені чинним законодавством України, а саме – шість місяців з дня відкриття спадщини.

Стаття 1275 Цивільного кодексу України встановлює, що після відмови від прийняття спадщини за заповітом кожний спадкоємець має право прийняти спадщину за законом відповідно до черговості спадкування та споріднення зі спадкодавцем. Подавши до органів нотаріату письмову заяву про відмову від прийняття спадщини за заповітом, спадкоємцю для прийняття спадщини за законом достатньо лише подати заяву до органів нотаріату про прийняття спадщини як спадкоємець за законом відповідно до черговості спадкування та ступеня споріднення зі спадкоємцем. Після чого заповіт, складений спадкодавцем при житті, стосовно людини втрачає свою юридичну силу, а спадкоємець за законом спадкує на загальних умовах спадкування.

Сама відмова від прийняття спадщини має два види. Перший вид відмови від прийняття спадщини – це фактична відмова від прийняття спадщини. Ця відмова від прийняття спадщини можлива тільки в тому випадку, коли ідеться про прийняття спадщини за законом, і не може бути здійснена при спадкуванні за заповітом. Тобто особа-спадкоємець фактично відмовляється від прийняття спадщини своєю бездіяльністю – вона не подає заяви відповідного змісту та форми до органів нотаріату про прийняття спадщини як спадкоємець певної черги споріднення, чим залишає не використаним своє спадкове право та не претендує на спадкове майно.

Другим видом відмови від прийняття спадщини є заявна форма відмови від прийняття спадщини. Ця відмова від прийняття спадщини можлива як при спадкуванні за законом, так і при спадкуванні за заповітом. Тобто, відповідно до цієї форми відмови спадкоємець виконує певні юридичні дії, а саме подає до органів нотаріату за місцем відкриття спадщини заяву відповідного змісту та форми. Але чинним законодавством України передбачена тільки повна відмова від прийняття спадщини, тобто відмова

від усього майна, яке входить до складу частки кожного зі спадкоємців, які приймають спадщину після померлої особи. Відповідно до вимог чинного законодавства України неможлива відмова від спадщини в певній її частині, або на певних умовах [2, с. 187].

На сьогодні є підстави вважати дану норму закону такою, що не відповідає вимогам сьогодення. Так, у багатьох випадках спадкодавець залишає після себе спадщину, яка складається з певного переліку майна, що входить до складу спадщини. Не поодинокі випадки коли перелік спадкового майна чималий, а кількість спадкоємців становить дві або більше осіб. Усе спадкове майно без винятку, яке входить до складу спадщини, повинно бути прийнято всіма без винятку спадкоємцями повністю і в рівних частках. Прогалина чинного законодавства полягає в тому, що спадкоємець як за законом, так і за заповітом не можуть використати в повному обсязі свої цивільні права щодо майбутнього спадкового майна, тобто закон не передбачає часткової відмови від прийняття спадщини на користь іншого спадкоємця цієї ж черги або відмови від спадкового майна на користь іншого спадкоємця цієї ж черги на певних умовах. Спадкоємець повинен хоча б мати право передати певну частку спадкового майна, яка припадає іншим спадкоємцям цієї ж черги. А також спадкоємець повинен мати право відповідно отримати певну частку спадкового майна від інших спадкоємців. Усі ці дії повинні бути посвідчені нотаріусом, який відкриває спадкову справу. Як відмова від прийняття певної частки спадщини, так і згода на прийняття цієї частки спадщини іншим спадкоємцем повинна бути викладена в письмовій заяві та нотаріально посвідчена нотаріусом.

Про це свідчить і судова практика. Спір у справі Соснівського районного суду м. Черкаси № 2-5157/08 був викликаний такою ситуацією: в родині Сидоренко 12 вересня 2007 р. помирає батько двох дітей (сина та дочки). На час смерті спадкодавець залишив заповіт лише на незначну частку спадкового майна, яку заповів дочці. Після смерті батька-спадкодавця спадкоємцями першої черги за законом, відповідно до вимог ст. 1261 ЦК України, були визнані його дружина і двоє дітей. Відповідно частка кожного зі спадкоємців у загальному спадковому майні буде становити 1/3 частину від загального спадкового майна. Але виникає питання поділу спадщини не в ідеальних частках, а в натурі, особливо у разі існування домовленості про те, кому яке спадкове майно перейде у власність після прийняття спадщини.

У даній справі родина Сидоренко задалегідь вирішила між собою, кому і яке майно буде передано у власність після смерті батька. Тому, для того щоб уникнути непотрібних дій, а саме роздроблення цілих часток спадкового майна відповідно до кількості спадкоємців на частки, які надалі доведеться передавати у

власність одне одному для переоформлення права власності на певне спадкове майно цілою частиною, родина Сидоренко змушена була звернутися до Соснівського районного суду міста Черкаси з позовом про визнання права власності в порядку спадкування. Згідно з рішенням суду позов було задоволено і вирішено визнати право власності згідно із позовними вимогами, а також відповідно до усної домовленості між усіма спадкоємцями в даній справі. Суд у цьому випадку дозволив спадкоємцям уникнути подвійного або потрійного переоформлення спадкового майна.

Слід зауважити, що наведений приклад також не позбавлений недоліків. Відмовившись від повного прийняття всієї своєї частки у загальному майні, спадкоємець позбавляється надалі будь-яких прав стосовно спадкового майна взагалі. Якщо хтось зі спадкоємців, на чію користь він відмовився від прийняття спадщини, під будь-яким впливом передумає переоформляти право власності на майно, отримане ним у порядку спадкування, на спадкоємця, який офіційно відмовився від цієї спадщини, то цей спадкоємець залишається взагалі без майна, яке входило до складу спадщини та яке фактично було його власністю як спадкоємця чи то за заповітом чи то за законом, тобто спадкоємець, що відмовився, залишається ні з чим. Саме відмова від прийняття спадщини робить неможливим надалі витребувати майно у інших спадкоємців або інших майбутніх правонаступників. Тому чинне законодавство України повинно містити законний шлях, який би повністю захищав майнові права спадкоємців та надавав їм можливість відмовлятися частково від спадкового майна та приймати частково інше спадкове майно у право власності. Ці часткові відмови та часткові прийняття спадкового майна повинні здійснюватися вільно зі спадкоємцями однієї і тієї ж черги споріднення або спадкоємців, які зазначені в заповіті. Тобто обмін частками майна між спадкоємцями повинен відбуватися на підставі усної домовленості. Ця усна домовленість повинна бути зафіксована як заява, підписана власноруч обома спадкоємцями – тим, хто частково відмовляється від прийняття спадщини, і тим, хто частково приймає цю спадщину. Така заява повинна бути підписана обома спадкоємцями в присутності нотаріуса із зазначенням дати й місця написання заяви й повного та детального опису здійснених дій щодо обміну частками спадкового майна [3, с. 103]. Також ця заява повинна бути посвідчена нотаріусом відповідно до вимог чинного законодавства щодо посвідчення заяв.

Діями, які свідчать про відмову від прийняття спадщини, є певні юридичні дії або певна юридична бездіяльність та певні юридичні факти, які підтверджують сам факт відмови від прийняття спадщини. На сьогодні найбільш поширеним способом відмови від прийняття спадщини в порядку спадкування за

законом є юридичний факт бездіяльності, а саме факт ненаписання до органів нотаріату заяви про прийняття спадщини в порядку спадкування за законом протягом шести місяців з дня відкриття спадщини, як це передбачено ст. 1270 ЦК України. Юридичний факт бездіяльності спадкоємця дає змогу іншим спадкоємцям за законом тієї ж черги без перешкод у повному обсязі вступити в право спадщини за законом без дроблення спадкового майна на частки.

Сама сутність відмови від прийняття спадщини за заповітом, відповідно до ст. 1273, 1274 ЦК України повинна бути викладена як заява, посвідчена нотаріально та подана до органів нотаріату за місцем відкриття спадщини. Така сама норма прав передбачається і ЦК Республіки Беларусь[4], а саме ст. 1074, 1075. Але ця норма закону, на наш погляд, не відповідає вимогам сьогодення та сучасної техніки. В разі, коли спадкоємець за заповітом має тверді наміри відмовитися від прийняття спадщини, у нього має бути набагато коротший і простіший шлях, аніж написання заяви про відмову від прийняття спадщини, яку необхідно посвідчити нотаріально.

На жаль, на сьогодні жодна норма чинного законодавства України не зобов'язує органи нотаріату до здійснення дій щодо пошуку спадкоємців за законом. Часткова юридична необізнаність або відсутність можливості щодо написання заяви в передбаченій ст. 1270 ЦК України строк – шість місяців – до органів нотаріату про прийняття спадщини може позбавити певних спадкоємців права на отримання спадщини.

Список літератури: 1. Цивільний кодекс України : за станом на 15 січ. 2008 р. – Х. : Одісей, 2008. – 423 с. (Серія «Закопи України»). 2. Антимонов Б. С. Советское наследственное право / Б. С. Антимонов, К. А. Граве. – М. : Юрид. лит., 1956. – 264 с. 3. Наследственное право : учеб. / Г. А. Буніч, А. А. Гончаров, О. В. Курузов, Ю. Г. Попонов. – М. : Изд.-торг. корпорация «Дашков и К°», 2003. – 140 с. 4. Гражданский кодекс Республики Беларусь. – СПб. : Юридический центр пресс, 2003. – 1059 с.

Надійшла до редколегії 09.03.2009

УДК 347.94

В. В. Масюк

Розсуд суду щодо оцінки преюдиціальних обставин

Висвітлено проблему суб'єктивних факторів у діяльності суду: розсуд суду щодо преюдиціальних обставин у цивільному судочинстві. З'ясовано причини відсутності єдиного підходу до розуміння преюдиціальних обставин та зроблено висновок, що суд, який розглядає справу, не може ставити під сумнів правильність встановлення преюдиціальних фактів.
